

Giep Hagoort

Het *amor mundi* van kunstvakstudenten

Verslag HKU geopolitiek SeminarLAB
What about the world around you?
 25 januari – 4 februari 2022

Welkom aan de lezer,

Overschaduwd door een gruwelijke oorlog in Oekraïne, ontketend door het Rusland van Poetin, zend ik je hierbij mijn persoonlijk verslag over een bijzonder geopolitiek seminar. Ook als een signaal van *amor mundi* waarbij studenten met hun inzet een sleutelrol hebben vervuld. Van 25 januari tot en met 4 februari 2022 heeft een 18-tal kunstvakstudenten, studerend aan de HKU, laten zien dat zij het lot van de wereld aantrekken.

Geopolitiek heeft vaak een abstracte klank maar door colleges van betrokken docenten, een Wereldstudentenjury, een creatief, multicultureel veldonderzoek, een persoonlijk geschreven (klimaat) brief door elke student aan Moeder Aarde en een minifestival is een vertaalslag gemaakt naar de concrete wereld om ons heen. Een bezoek aan het AZC in Utrecht, waar de studenten in gesprek zijn gegaan met AZC-leeftijdgenoten, vervolmaakte deze unieke leer- en onderzoekservaring. Een ervaring die werd versterkt doordat studenten in zelfsturende teams mede de richting van het seminar hebben bepaald.

Ik hoop van harte dat dit verslag aanleiding zal vormen om nadrukkelijk het interdisciplinaire kennisdomein geopolitiek in het curriculum van alle opleidingen in het hoger onderwijs op te nemen. Het is daarbij een uitdaging om de opname gepaard te laten gaan met onderwijsinnovaties zoals het HKU SeminarLAB heeft laten zien. De kern daarvan was dat studenten samen met docenten, begeleiders en kunstenaars hun gezamenlijk optrekken wisten om te zetten in betekenisvolle verkenningstochten.

Ik ben trots op de studenten dat zij het geopolitieke avontuur met veel passie zijn aangegaan. Studenten die in een ongekende coronawereld ook daarin hun weg moesten vinden. Dank aan de diverse collega's én aan de studieleiding Kunst en Economie van de HKU voor hun enthousiaste support.

Als ik op dinsdag, 15 maart 2022 vroeg in de middag dit welkom afrond, zijn opnieuw slachtoffers gevallen in een niet te vatten oorlog. Als je dit verslag leest is misschien de hoofdstad Kyiv gevallen, ondanks het moedige verzet van haar inwoners. Het maakt opnieuw duidelijk dat als we echt begaan zijn met de wereld en met de bewoners van deze aarde, we alle creativiteit moeten aanwenden om wegen te ontdekken naar een duurzame humaniteit. Een geopolitiek 2.0!

Het HKU-SeminarLAB heeft op bescheiden schaal laten zien dat dit geen utopie is.

Het is aan de bestuurders en onderwijsontwikkelaars van het hoger onderwijs om met moed en vastberadenheid hun studenten én docenten daartoe uit te dagen.

Giep Hagoort,
initiator en supervisor

Inhoudsopgave	De aanleiding: geopolitiek voor kunstvakstudenten 5	Bronnenlijst 17
2050 2	De werkwijze 6	Reflectie 17
2022 3	Het programma 8	Bijlagen 18
2050: De geopolitieke wereld is veranderd 3	De bestanddelen 8	Colofon 19
Wereldraad van Continenten 3	Doorwerking 16	
Terug naar het terras in Andranovondronina 3	Terug naar 2050 17	
Afscheid 4		
		Maart 2022 www.asom.org

**Het is een groot geluk
om niet precies te weten
op wat voor wereld we leven**

**Daarvoor zouden we
heel lang moeten bestaan,
beslist langer
dan de wereld bestaat.**

Wisława Szymborska

uit: *Eind en begin Verzamelde gedichten* (2012)

Er dreigt nu een nieuwe wereldbrand, en de wereld heeft niet alleen poëtische resonantie nodig, maar ook artistieke moed om op het podium van de culturele debatten en de politieke fantasie een nieuwe mondiale crisis het hoofd te bieden.

Philip Blom

Uit: *Het grote wereldtoneel Over de kracht van de verbeelding in crisistijd* (2020)

Ooit was er een tijd waarin deskundigen op het gebied van internationale aangelegenheden het belang van emoties stilzwijgend buiten beschouwing lieten. De wereldpolitiek was het exclusieve terrein van een bijzondere club professionals, voor het merendeel Europese aristocraten, die de internationale politiek bekeken als een schaakpartij. Emoties moesten op een afstand worden gehouden, omdat ze leidden tot nog meer irrationaliteit in een wereld die toch al in een natuurlijke staat van wanorde verkeerde.

Dominique Moïsi

Uit: *De geopolitiek van emotie Hoe culturen van angst, vernedering en hoop de wereld veranderen* (2009)

2050

Het is 2050.

Op het terras van het Joy Resort, gelegen nabij het stadje Andranovondronina in het noordelijkste punt van het Afrikaanse eiland Madagaskar, geniet een groepje van vijf vijftigers van het koele drankje Basqua. Ze zijn in de ban van het uitzicht op de Indische Oceaan in het noorden en op de zuidelijk gelegen berg Ambohitra.

Chayene, Jeroen, Julia, Lars en Raëlle hebben de wereldontmoeting *Hope* van de Wereldraad van Continenten aangegrepen om daar in Afrika hun jaarlijkse reünie te houden. Ze hebben speciaal toestemming van het belevenis-comité gekregen om vanuit Airport North Sea te mogen vliegen naar Antananarivo, de hoofdstad van het eiland. Vanuit deze hoofdstad zijn ze met een shuttle naar de conferentie gereisd hetgeen zo'n 50 uur in beslag nam. Doodvermoeid kwam het vijftal aan maar zeer voldaan vanwege de vele bijzondere indrukken die ze van het eiland hebben opgedaan. Zij maakten kennis met prachtige natuurparken, bevolkt door vele, vaak unieke halfapen. De natuur op Madagaskar is door uitputting en klimaatverandering erg aangetast – delen van het eiland zijn in het oceaanoever verdwenen - maar het eiland herstelde zich na de wereldwijde waterstofrevolutie rond 2040 op wonderbaarlijke wijze. Toen hun komst zeker was, hebben de reünisten met het belevenis-comité afgesproken dat ze een actuele schets van het Europese geopolitieke klimaat zullen geven, toegespitst op de vraag naar de veronderstelde positie van kunstenaarsinitiatieven daarbij.

2022

Terug naar 2022.

Chayene, Jeroen, Julia, Lars en Raëlle zijn studenten van de HKU opleiding Kunst en Economie. Ze zijn teamleider geweest binnen een geopolitiek HKU-seminarLAB rond de vraag: *What about the world around you?* Elk leidde een klein team van studenten dat een concrete opdracht moest uitvoeren. In totaal telde het seminar 18 studenten en 6 (gast)docenten naast kunstenaars die een artistieke interventie verzorgden. Het seminar werd afgesloten met een online festival.

Het seminar is mede gezien de reacties van de medestudenten erg succesvol verlopen hetgeen tot de afspraak heeft geleid dat de groep op eigen initiatief de resultaten van het seminar zullen uitbouwen in de vorm van een geopolitiek platform, samen met een meewerkende organisatie De Voorkamer uit de multiculturele wijk Lombok. Ze hebben het inzicht gekregen dat een kunststudent meer van de wereld moet afweten om zodoende, en ook na het afstuderen, een bijdrage te kunnen leveren aan een betere toekomst. Een wereld die toen bedreigend was door de klimaatverandering op aarde. Ook speelden de heftige spanningen op tussen Rusland en Europa en de Verenigde Staten inclusief de NAVO met als inzet de autonomie van de staat Oekraïne. Het conflict heeft diepe sporen van verdeeldheid nagelaten en de gedachte van ontspanning is ver weg.

In de jaren na hun afstuderen in 2024 zijn de contacten tussen de toenmalige teamleiders wat minder geworden maar nog steeds, tot op de dag van vandaag, houden ze een jaarlijkse reünie waar ze vanuit een creatief perspectief de actuele geopolitieke toestand van de wereld verkennen en hun eigen nieuwe wegen verbeelden.

2050: De geopolitieke wereld is veranderd

In de jaren voor 2050 heeft de geopolitieke wereld een geheel ander aanzien gekregen. De wereldproblemen van 2022 - klimaat, ongelijkheid, regionale spanningen, verlies aan democratische waarden, opkomst autoritair leiderschap, spontaan uitbrekende pandemieën – hebben plaats moeten maken voor nieuwe verhalen. Je zou kunnen zeggen dat tot aan de wereldwijde studentenopstanden van 2035 de wereld en de landen nog op een traditionele, vaak autoritaire manier bestuurd werden. Alle wereldproblemen kregen brede erkenning maar een resultaatgerichte aanpak van onderop bleef uit. Laat staan dat klimaatrampen en militaire dictaturen tot het verleden gingen behoren. Neem als voorbeeld de bijna-WOIII waarbij de grootmachten op Mars vochten om de hegemonie in de ruimte. Escalatie kon worden voorkomen doordat de bevolkingen na een aanvankelijk enthousiasme – gevoed door *fakenews* - massaal in opstand kwamen en de leiders dwongen tot onderhandelingen.

Het uiteindelijke verzet tegen de bestaande wereldorde kwam vanuit twee plekken tegelijk. De studenten in Latijns Amerika leden heel erg onder het geweld van drugsbendes terwijl voor de studenten in Azië de artistieke en onderwijsvrijheden uiteindelijk op grote schaal werden ingeperkt. Toen studentendemonstraties op beide continenten met militair geweld werden onderdrukt, sloeg wereldwijd de vlam in de pan. Studentengroepen communiceerden via eigen gebouwde digitale netwerken en gebruikten alle creativiteit om het verzet uit te breiden en betekenis te geven.

Niet lang daarna, in 2040, werd op verschillende plaatsen in de wereld waterstof geproduceerd als alternatief voor fossiele brandstoffen die ondanks allerlei akkoorden nog steeds *mainstream* waren en de aarde vervuilden. Na jaren van intensieve internationale samenwerking op het gebied van onderzoek en technologie kon elektriciteit duurzaam opgewekt worden om groene waterstof te produceren, te transporteren, en waar nodig in lege gas- en olievelden op te slaan. Met alle gepaard gaande inspanningen zou in 2050 de opwarming vanwege deze groene waterstof beperkt blijven tot 1°C (de VN streefden in 2022 een grens van 1,5 nog na). Vandaar ook dat vandaag de dag wordt gesproken van een waterstofrevolutie.

Wereldraad van Continenten

De genoemde internationale samenwerking was mede te danken aan de vorming van een Wereldraad van Continenten die in de plaats kwam van de Verenigde Naties. Deze bestaande wereldorganisatie werd steeds meer voorwerp van coalities van een beperkt aantal landen waardoor de Algemene Vergadering en internationale VN-agentschappen hun slagkracht verloren. Ook de ooit belangrijke VN-Veiligheidsraad kon niet meer effectief interveniëren waardoor miljoenen slachtoffers zijn gevallen, zoals ook het geval was in de door Rusland ontketende oorlog met de Oekraïne in 2022, en al eerder in wat de oorlogen in Syrië en Jemen betrof. Door het accent te leggen op de continenten en de daar aanwezige landen kon vanaf 2040 bereikt worden dat alle wereldproblemen op continentaal niveau aangepakt konden worden.

In 2050 kon het tienjarige bestaan van de Wereldraad der Continenten gevierd worden.

In de plaats waar het vijftal vijftigers nu genieten van hun Basqua*.

*Het idee om te komen tot een Wereldraad der Continenten heb ik geschetst in de publicatie Het Tribunaal (2019).

Terug naar het terras in Andranovondronina

Het vijftal zet nog de laatste puntjes op de i. De presentatie is al in de cloud te raadplegen. Ze hebben ervoor gekozen om een hybride voorstelling te geven met een mix van data, beelden, VR, AR, interviews en clips. In de presentatie zullen drones beelden van de noordelijke kuststrook en van de berg Ambohitra worden geïntegreerd waardoor de toeschouwers een fenomenale, virtuele reis kunnen maken, afgewisseld met de Nederlandse beelden. De presentatie zelf is in handen van een humanoid die zal aangeven wanneer de vijf individueel in actie moet komen. Een algoritme zorgt ervoor dat op het juiste moment en met het juiste thema het

publiek offline en online verrast zal worden. Het verlangt wel een flexibel geïmproviseer maar daar draaien de vijf hun hand niet voor om. Ooit, in 2022, vormden zij de eerste generatie coronastudenten die zich in zeer complexe en onzekere situaties staande moest houden. Een vaardigheid die essentieel bleek te zijn om latere rampen, naast pandemieën ook grote overstromingen, dijkdoorbraken en bosbranden het hoofd te kunnen bieden.

Nederlandse attributen als dijkbewaking, polderen, kaasmensjes, tulpen en klassieke windmolens ondergingen in de presentatie een totale metamorfose maar bleven wel de kern van de Nederlandse identiteit uitmaken, aangevuld met de eeuwige strijd tegen het wassende water. Een straalverbinding maakte het mogelijk om de presidente van Nederland voor een kort moment actief bij de presentatie te betrekken.

Afscheid

Al eerder heb ik zelf tijdens een reünie afscheid genomen van de vijf oud-studenten. Ik had nog wel de mogelijkheid om mijn lichaam digitaal te biologiseren waarbij de hersens aan de hand van algoritmen doorevalueren en de vitale organen in een robotkarkas zijn ingeplant, en ook nog rond 2050 zouden functioneren. Maar omdat de in Chindia (India en China) ontwikkelde techniek nog in de kinderschoenen stond en deze innovatie veel geld kostte, heb ik toch eerder afscheid genomen.

In 2022 speelde ik als bedenker van het seminar de rol van supervisor en rondde ik mijn activiteiten af in de vorm van een verslag op persoonlijke titel. Een digitale versie heb ik toen op ruime schaal gemaild.

Wat nu volgt is de tekst van mijn toenmalige verslag van het SeminarLAB uit 2022.

Loving Geopolitics

Create mountains to protect us
Give us the river waters to sail upon
Cultivate the outstretched plain
May my ship discover a Land unknown
Keep the gold deep in our earth
Teach me to trust the people over these mountains
And to share the gold with them
Stimulate me to love the infinite universe
Here from my own dwelling place
Hear my music and look at my imaginary drawings
Gain knowledge about the world together

Unknown geopolitician

De aanleiding: geopolitiek voor kunstvakstudenten

In 2019 publiceerden Gabriëlle Kuiper, directeur van de HKU-opleiding Kunst en Economie, Rene Kooyman (eindredacteur) en ik een boek met bijdragen van een 50-tal studenten en docenten over hun projecten en onderzoeken, getiteld *Being Connected*. De studenten die ik in hun schrijfproces begeleidde toonden vanuit hun creatief en kunstzinnig perspectief een grote maatschappelijke betrokkenheid, bijvoorbeeld betreffende het beleid tegen de afhankelijkheid van aardgas in huishoudens, het stimuleren van crossovers in duurzaamheidsprocessen, het ontwikkelen van VR-brillen voor kinderen met een beperking, de bibliotheek van de toekomst, en ook: een duurzaam doordenking van een *Infinity Mushroom Deathsuit*. Vandaar ook de titel van het boek met als ondertitel *Kunst en Economie: uitblinken in het creëren van culturele, economische en maatschappelijk waarde*. Het beleid van de HKU in meer algemene zin refereerde aan de in 2015 vastgelegde 17 *Sustainable Developments Goals* van de VN. De meer brede context bleef evenwel in het denken en doen van de studenten buiten schot. Geopolitiek – een politieke manier om in de wereld je eigen plek als land te doordenken - bleek een soort niemandsland. Na publicatie van het boek bleef dit gegeven mij achtervolgen en uiteindelijk achtte ik mijzelf creatief schatplichtig aan de studenten om een meer wereldwijde schets van kunst en economie te ontwerpen om zodoende het eigen al-doende-leren eigentijds én toekomstgericht te verdiepen. Immers het gaat om een jonge generatie die later zelf verantwoordelijk is voor een humane omgang met de wereld (die door onze generatie van na de WOII niet zo vreedzaam en duurzaam is bejegend).

Ik schreef eind 2019 een geopolitieke theatertekst *Het Tribunaal* over de verantwoordelijkheid van de vijf continenten en liet jongeren daarin optreden als getuigen. Tjongala, een vluchteling die asiel aanvraagt in Aporué, de blinde Ydennek, slachtoffer van een schoolshooting in Akirema, Ihcus uit Eiza, die pleit voor een liefdevol opnemen van Big Data wereldwijd, LHGBT'er Ativé uit Snijtal Akirema, die zich inzet voor de acceptatie van transgenderidentiteiten, en tenslotte de mode-ondernemer Noihsaf uit Akirfa met een pleidooi om de producten van zijn continent ruim baan te geven in een echte open wereldeconomie.

Na de publicatie van deze theatertekst initieerde ik in coronatijd (2020/21) een kettingmail van 14 schrijvers die elkaar over de geopolitieke toestand in de wereld individueel vragen stelden en de antwoorden voorzagen van nieuwe vragen (*Waardevolle Wereld*, 2021). In september 2021 volgde een Wereldburgerjury over de betrokkenheid van mensen bij het geopolitieke wereldgebeuren. Het proces werd gegoten in de vorm van een Theater Tribunaal, ontwikkeld door Nelly van der Geest, met een 30-tal deelnemers in verschillende rollen. Lees in het kader hierna de aanklacht en de uitspraak van de jury.

Oordeel Wereldburgerjury: aanklacht dat de burger zich te weinig aantrekt van de toestand in de wereld is terecht.

Uitspraak In aanwezigheid van een dertigtal belangstellende burgers heeft de eerste Wereldburgerjury zich dinsdag 28 september 2021 met name uitgesproken voor een grotere actieve opstelling van burgers bij de geopolitieke toestand van de wereld.

De voorzitter van de jury, Hanke Drop, vatte het oordeel als volgt samen:

'De jury heeft unaniem de aanklacht tegen de burger - je leeft in een bubbel van hyperconsumptie en angst. Neem je verantwoordelijkheid en trek je de wereld aan - gegrond verklaard. Daarbij is wel sprake van enkele verzachtende omstandigheden. De burger verkeert wel degelijk in gewetensnood, maar voelt zich vaak te zeer geknecht door systemen om het roer om te kunnen gooien. Er zijn veel initiatieven waardoor burgers hun stem kunnen laten horen. De steun van de gemeenschap is ook daarbij van groot belang. De burger zit echter niet in de slachtofferrol. En zij heeft veel meer kennis dan vaak wordt verondersteld. Het is vanwege deze nuances dat de jury het volle vertrouwen heeft dat de burger in staat is tot de noodzakelijke, vergaande veranderingen van leven, immers: de burger is een mens vol creativiteit en vindingrijkheid en dat is de sleutel tot alle verandering.'

Bij dit alles kreeg ik de volle steun van Hanke Drop, onderzoeker-docent bij de HU en HKU en van theatermaker Nelly van der Geest. Steun in de vorm van samenwerking, gebruikmaken van hun rijke inzichten, nieuwe werelden ontdekken: het *amor mundi* van Hannah Arendt, geïntroduceerd door Hanke; de theatrale rechtspraak aangeboden en begeleid door Nelly.

Jenneke Harings, studieleader van de opleiding Kunst en Economie, nam deel aan de Wereldburgerjury en samen bespraken we het idee van een Wereldstudentenjury als methode om de geopolitieke kennis een plaats te geven in de opleiding. Met instemming van Gabriëlle Kuiper is deze jury een onderdeel gaan vormen van een speciaal HKU SeminarLAB van 25 januari tot en met vrijdag 4 februari 2022.

Leerdoelen bij het seminar

1. De student verkent met medestudenten een (toekomstige) artistieke plaats in de geopolitieke wereld die gekenmerkt wordt door met name klimaatontwrichting en ongelijkheid
2. De student verwerkt in een brief aan Moeder Aarde praktische ervaring, theorievorming, verbeeldingskracht en zelfreflectie
3. De student versterkt zijn vaardigheden tot samenwerken

De werkwijze

Zo'n geopolitiek seminar begint met een aantal voorlopige vragen die de interesse moeten opwekken van kunststudenten die mogelijk aan het seminar willen deelnemen, rekening houdend met de mogelijke vaagheid die zo'n kreet als 'geopolitiek' oproept. De studenten van de HKU kunnen door inschrijving hun voorkeur uit het aanbod van seminars kenbaar maken.

De eerste vragen luiden:

- Welke inzichten helpen mij om in de verwarrende geopolitieke wereld mijn weg te vinden?
- Moet ik mij met mijn creatieve talenten het lot van de wereld aantrekken?
- Hoe kan ik samen met anderen impact hebben?
- Wat betekent *amor mundi* (liefde voor de wereld, Hannah Arendt) voor mij?

Vanaf het begin was onze inzet om het seminar te laten plaatsvinden op basis van co-creatie met de studenten. Niet alleen als algemeen pedagogisch uitgangspunt maar ook om hun ervaringen en inzichten omtrent het studeren in coronatijd ten volle te benutten. De keuze beoogde een zelfsturend seminar met veel ruimte voor de eigen, geopolitieke verbeeldingskracht teneinde de hybriditeit van fysieke ontmoetingen, online colleges, teamwork en klassikale ontmoetingen, individueel en groepswork ten volle tot haar recht te laten komen. Jenneke kwam met het voorstel om een vijftal Kunst en Economie studenten dat een speciaal honoursprogramma volgt in dit proces van *Exploratory Learning* een sleutelrol te laten vervullen. Deze studenten zouden dan leiding moeten geven aan een eigen team van medestudenten aan de hand van een concrete taakverdeling (algemene coördinatie, inhoudelijke lessen, de Wereldstudentenjury, een veldonderzoek in een multiculturele wijk en een minifestival). In een eerste ontmoeting met de studenten konden gelijk al de verantwoordelijkheden verdeeld worden waarbij ik als supervisor zal optreden, naast Jenneke als medeverantwoordelijke vanuit de studieleiding op afstand. Op mijn verzoek werd Myra Driessen aangetrokken omdat ik mij wilde verzekeren van een HKU-docent die speciaal oog heeft voor artistieke interventies tijdens onderwijs- en onderzoeksactiviteiten. Ik kende Myra vanuit mijn eigen studieleiderschap toen zij zelf als student Kunst en Economie de opleiding in Utrecht volgde.

Een groepsfoto van het studentenleidersteam bij het begin van de voorbereiding van het seminar op 18 oktober 2021. Vlnr (naast Giep Hagoort) Chayene Feron (taak: festival), Jeroen Rademaker (taak: Lombokonderzoek), Lars Wandel (taak: colleges, geopolitiek), Julia Sira (taak: werkboek, Wereldstudentenjury). In de inzet: Raëlle Steen (taak: algemene coördinatie en verslaglegging) die het team op een later moment kwam versterken. Tijdens de eerste bijeenkomst is ook gekozen voor de titel 'What about the world around you?'

Op 18 januari 2022 voegde ik aan een mail over mijn training in leiderschap aan het studententeam (voorafgaand aan het seminar) een PS (1 en 2) toe. De tekst luidde:

PS 1 Actuele geopolitiek

Ik probeer via de media geopolitieke gebeurtenissen te volgen als een actuele context waarbinnen ons seminar plaatsvindt. Het hoeft niet aan bod te komen maar het is een vorm van voorbereiding als het tijdens ons seminar opduikt. Ik noteer natuurlijk de spanning tussen Rusland en het Westen/NAVO. Moet ook denken aan de oppositie in Rusland die monddood is gemaakt. Maar ook dit: kunnen de partijen niet meer verbeeldingskracht aanwenden om tot goede dialogen te komen? Noord-Korea lanceert een nieuwe supersonische raket. Ik heb er geen verstand van maar weet wel dat bij kan dragen aan een extra kostbare wapenwedloop in een tijd dat er grote armoede in de wereld is. Doet de vraag reizen wat de invloed van China is. Ben benieuwd wat jullie is opgevallen!

PS 2 Geopolitiek en Kunst

Voor Loving Geopolitics bereid ik een artikel voor over de relatie geopolitiek en kunst. Ik noteerde al eerder de betekenis van westerse James Bond films in de koude oorlog en de wijze waarop grootmachten kunst gebruiken/verbieden in hun onderlinge betrekkingen (bijv. het gewenste sociaal realisme in de Russische schilderkunst). Ook de allround kunstenaar Frank Zappa vind ik een geopolitiek fenomeen. Actueel is de theatrale aandacht die theatermakers Anoenk Nuyens en Rebekka de Wit aan de wereldwijde klimaatverandering besteden. Kijk naar www.salimbayri.com voor de geëngageerde mediakunst van deze Marokkaanse kunstenaar, woonachtig in Amsterdam. Ook de internationale *Black Lives Matter* heeft een Nederlandse tak die het debat heftig beroert. In Brussel schilderde de Spaanse kunstenaar en klimaatactiviste Lyla Goce een levensgrote muurschildering. Let ook op emerichuisset.com van een fotograaf die zowel een kunstzinnige als een geopolitieke opleiding heeft gevolgd! Jullie tips zijn ook zeer welkom.

In de voorbereiding werd door de studenten gewerkt aan een speciaal werkboek dat op de eerste dag van het SeminarLAB feestelijk zou worden uitgereikt en toegelicht.

Uit het werkboek

'Binnen de internationale verhoudingen speelt momenteel verbeeldingskracht nauwelijks een rol. Het gaat vooral om de geopolitieke spanning tussen de wereldmachten. Onder geopolitiek wordt verstaan: *idee- en machtsvorming vanuit geografische posities en belangen*. Sommige wetenschappers voorspellen een nieuwe Koude Oorlog (tussen China (en Rusland?) tegenover het Westen). Andere voorspellen dat alleen de klimaatontwrichting internationaal én coöperatief kan worden aangepakt. Klimaat en ongelijkheid leiden tot grote mensenstromen als gevolg van geopolitiek onvermogen om een rechtvaardig bestaansveiligheid op te bouwen. Ook wordt vanuit de *grassroots movement* verzet aangetekend, denk aan Extinction Rebellion.

'Studenten van generatie Z, kunnen - als lid van een generatie die de toekomst voor zich hebben - een actieve en creatieve rol spelen op het gebied van bewustwording en activisme. Generatie Z en alle andere generaties zitten wel in hetzelfde schuitje; *geopolitieke community vorming* kan als creatieve koers uitgezet worden. Een zoektocht naar de Homo Ludens op het wereldtoneel! Inspiratie voor dit seminar wordt onder meer gevonden in de brief van Chief Seattle over Moeder Aarde uit 1854. Chief Seattle (1786-1866) was het opperhoofd van de stam van de Suquamish- en Duwanish-indianen. De brief gaat over de zorg van Moeder Aarde met de volgende kernzin: *'De mens heeft het web van het leven niet geweven. Mens, je bent slechts een draad ervan.'*

Exploratory Learning

Het HKU SeminarLAB van 25 januari tot en met 4 februari 2022 is gebaseerd op wat we kunnen noemen '**Verkennd Leren**' (*Exploratory Learning*) voor zowel studenten als docenten. Verkennd Leren heeft als vertrekpunt een gezamenlijk leerdoel. In het geval van het SeminarLAB: greep krijgen op de geopolitieke wereld om ons heen vanuit het vakgebied Kunst. De volgende waarden zijn daarbij in het geding: zelfsturende studententeams, toekomstgericht denken, handelen vanuit verbeeldingskracht en interactief communiceren. Mede door corona krijgen deze waarden extra gewicht. Eindverantwoordelijk binnen de schoolorganisatie zijn de studieleiding en een supervisor.

Uiteindelijk hebben in totaal 20 studenten zich ingeschreven maar vanwege ziekte hebben 18 studenten het seminar gevolgd, afkomstig uit de studies Art & Economics, Music, Digital Media, Audiovisual Media en Design for Change and Innovation. Dit alles in coronatijd waarbij we voortdurend moesten schakelen tussen geoorloofde fysieke aanwezigheid en online presentaties. Ook wilden we dat na de start studenten die vanwege corona (zelf ziek of noodzakelijk in quarantaine) afwezig waren zoveel mogelijk op afstand de activiteiten konden volgen.

Waarom heb je gekozen voor het SeminarLAB *What about the world around you?*

De studenten is gevraagd waarom zij het geopolitiek seminar hebben gekozen.

Uit hun reacties kan het volgende beeld geschetst worden.

(De diverse reacties staan vermeld in volgorde van specifiek naar meer algemeen.)

- Mijn bijdrage aan een betere wereld leren vergroten
- Mijn plek in de wereld onderzoeken
- Mijn inzicht in de wereld verbreden
- Een mooie gelegenheid om weer even stil te staan bij de wereld om mij heen
- Interesse in de dagelijkse levens van mensen wereldwijd
- Kans benutten om de combinatie (te begrijpen) van politiek en geografie
- De vraag hoe wij politiek, klimaat, ongelijkheid, etc. beleven
- Titel van het seminar maakte nieuwsgierig
- Inspiratie opdoen
- Bewustzijn vergroten
- Inzicht verbreden
- Interesse in andere studies

Het programma

Schematisch zag het programma er als volgt uit waarbij centrale activiteiten in de ochtend plaatsvinden en de studententeams in middag werken aan hun taken. De studenten van het Kunst en Economie-team traden op als moderator van de dag

Dinsdag 25 jan. 2022	Woensdag 26 jan. 2022	Donderdag 27 jan. 2022	Vrijdag 28 jan. 2022
Introductie en kennismaking. Inleidingen door Jenneke Harings, studie leider Kunst en Economie HKU en Giep Hagoort, initiator en supervisor. Centrale gastspreker: Rami Ramou, Syrisch statushouder. Studentmoderator: Raëlle Steen	Interactief online college 'Het amor mundi van Hannah Arendt' door Hanke Drop, docent-onderzoeker Hogeschool Utrecht en HKU Studentmoderator: Lars Wandel	Interactief online college 'Duurzaam cultureel ondernemen in internationaal perspectief' door Walter van Andel, HKU-lector Creatieve maakprocessen en Ondernemerschap Studentmoderator: Lars Wandel	Wereldstudentenjury over de aanklacht ' <i>Studenten trekken zich te weinig het lot van de wereld aan.</i> ' Begeleider tevens juryvoorzitter Nelly van der Geest, theatermaker en bedenker van Theater 'Tribunalen' Studentmoderator: Julia Sira

Dinsdag 1 feb. 2022	Woensdag 2 feb. 2022	Donderdag 3 feb. 2022	Vrijdag 4 feb. 2022
Veldonderzoek <i>Lombok als een multiculturele oase in een verwarrende wereld?</i> In samenwerking met Bakr Al Jaber, kunstenaar en Esther Smeek, coördinator en van De Voorkamer. Gasten: Delilah Sarmo en Ingrid Wolff medewerkers van het gemeentelijk Wijkbureau Utrecht West. Begeleiding door Myra Driessen, HKU docent aan het conservatorium en de opleiding Kunst en Economie Studentmoderator: Jeroen Rademaker	Inleveren van de individuele opdracht ' <i>Brief aan Moeder Aarde</i> '. Artistieke reflectie door Intermezzo met Annouk Saleming, theatermaakster en Bart van Rosmalen, cellist en HKU-lector Kunst en Professionalisering Online inter-view met Ferko Öry, o.a. voormalig arts bij Artsen Zonder Grenzen en actief bij Extinction Rebellion Studentmoderator: Chayene Feron	Online minifestival <i>What about the world around you?</i> met de hoogtepunten van de afgelopen dagen. Met ondermeer filmpjes, acts, sofagesprekken en presentaties. En een eigen, tijdelijke website www.whatabouttheworld-hku.nl Studentmoderator: Chayene Feron	Evaluaties in team en klassikaal verband. Bezoek aan het Utrechtse AZC, Lunch met enkele AZC-bewoners tevens trainees bij A Beautiful Mess. Met medewerking van Rami Ramou, oud-bewoner van het AZC Studentmoderator: Raëlle Steen

De bestanddelen

Jenneke Harings opent het SeminarLAB met een toespitsing van enkele relevante kwesties. Zij giet deze toespitsing in een aantal verkennende vragen om de persoonlijke betrokkenheid van studenten te versterken:

- Volg je het nieuws?
- Lees jij kranten?
- Denk je dat het belangrijk is om nieuws te volgen?
- Denk je dat je genoeg instrumenten hebt om je het lot van de wereld aan te trekken?
- Heb je zorg om de wereld?
- Wil je veranderingen realiseren?
- Denk je dat dit seminar je zal helpen om het lot van de wereld te verbeteren, of een verandering teweeg te brengen?

Giep Hagoort verduidelijkt verschillende begrippen: *internationalisering* is het toenemend grensoverschrijdend verkeer tussen personen, organisaties en overheden; *globalisering* realiseert een verdergaande internationalisering door de machtsfactoren economie en technologie; *geopolitiek* is politieke idee- en machtsvorming vanuit geografische posities en belangen.

De culturele en creatieve sectoren hebben vaak lokale wortels maar zijn naar hun aard sterk internationaal georiënteerd. Een programma van een willekeurig cultuurcentrum laat dit zien: theatervoorstellingen op basis van de stukken van de Zuid-Afrikaan William Kentridge en –terug in de tijd – van William Shakespeare; exposities van de Chinese dissident-kunstenaar Ai Wei Wei, de optredens van muzikanten en dansers wier kunst per definitie grenzeloos is; mediakunst die international een geheel eigen vorm schept; en meer economisch georiënteerd: het cultuurtoerisme (dat door corona bijna geheel is weggefallen). Kunstopleidingen weerspiegelen dit niet aan grenzen gebonden beeld al beseffen studieleders, docenten en (buitenlandse) kunststudenten hoezeer de artistieke vrijheid bepalend is voor de ontwikkeling van een eigen les- en kunstpraktijk.

Het seminar verkent onder meer de relatie geopolitiek en kunst, en welke positie kunstenaars (initiatieven) daarbij kunnen innemen.

Rami Ramou neemt de docenten en studenten mee in zijn vluchtverhaal. Het gewelddadig regime van Syrië was in 2015 voor hem een noodzaak om te vluchten, samen met een dochtertje. Doordat hij uit een stad kwam waar rebellen actief waren, kon hij elk moment gevangen gezet worden. In Utrecht heeft hij zich ingezet voor de positie van zijn medevluchtelingen en kon hij al snel netwerkcontacten opbouwen. Hij pleit ervoor om de aandacht voor de slechte situatie in zijn land niet te verliezen omdat deze nog steeds uitzichtloos is. In Nederland verricht hij vrijwilligerswerk en is hij wijkambassadeur in de Utrechtse wijk Overvecht.

Reactie van een student:

Actie ondernemen komt in vele vormen voor, alle beetjes helpen, wacht niet – je kan nu al iets doen, iets bijdragen. Dit inzicht kreeg ik door het verhaal van Rami

Foto: Rami neemt het eerste exemplaar van het werkboek van het seminar in ontvangst

Hanke Drop zet het *amor mundi* (liefde voor de wereld) van Hannah Arendt, Duits-Amerikaans filosoof die leefde van 1906-1975, nader uiteen. *Amor mundi* staat voor het collectieve, publieke debat over de wereld die we met elkaar vormgeven. Wederkerigheid is hierbij een sleutelwoord. Mensen zijn verschillend en deze pluraliteit moet tot uiting komen. Bij een te grote controle dreigt het gevaar juist die pluraliteit weg te snijden. Het *amor mundi* vraagt ook om een collectief handelen waarbij we telkens opnieuw mogen beginnen ('nataliteit'). Ontbreekt de aandacht voor de ander, ontbreken de ontmoetingen en de liefde voor het groter geheel dan is het *amor mundi* verdwenen en is de wereld 'betekenisloos'. In de gedachte van Hanke kunnen we, docenten en studenten, niet wegkijken of de rol van louter 'toeschouwer' aannemen. Veeleer gaat het om engagement en actief aanwezig zijn.

Van kunstenaars verwacht Hannah Arendt dat zij actief zijn in het weerspiegelen van (internationale) verhoudingen. Hanke noemt dit de instrumentele visie van Hannah Arendt op de kunst. De vraag die we anno nu moeten stellen is of kunst ook ons inhoudelijk op weg kan helpen naar een versterkte *amor mundi*. Zij pleit om die reden om een *re-loading* van het gedachtegoed van Hannah Arendt.

Reacties van studenten:

- *Nataliteit: je kan altijd opnieuw beginnen, vergeef elkaar en verbeter samen*
- *Amor mundi: een drijfveer voor mensen om te zorgen, te creëren, te denken en te verbinden. Een inspiratie!*

Walter van Andel start zijn college met de vraag hoe een kunstenaar en creatief professional een duurzame praktijk kan opbouwen. Hij gaf aan dat het antwoord ligt in de creatieve biotoop zoals geschetst door Pascal Gielen van de Universiteit van Antwerpen. Deze biotoop geeft mogelijkheden tot ontwikkeling en reflectie van de twee kwadranten: de kwaliteit van de persoonlijke situatie (*domestic*) en de collegiale interactie (*peers*), en de mogelijkheden van productie en externe communicatie via de kwadrant financiën (*market*) en de publieke kwadrant (*civil*). Walter gaf aan dat in de hedendaagse (geopolitieke) verhoudingen door het kwadrant financiën en het daaraan gekoppelde marktdenken de drie andere kwadranten overschaduwd worden hetgeen negatieve gevolgen heeft voor het opbouwen van een duurzame praktijk vanuit alle kwadranten. Als antwoord op de vraag hoe dan toch vanuit de creatieve praktijk bijgedragen kan worden aan een duurzame geopolitiek, schetste hij het publieke keten dat hier houvast geeft: van emoties via rationalisatie en externe communicatie naar het organiseren van acties.

In het college werd tenslotte de case *Disarming design from Palestine* (DDFP) als voorbeeld gesteld. DDFP is een non profit platform van Belgische, Nederlandse en Palestijnse ontwerpers

(www.disarmingdesign.com): *'We perform as a design label, fostering thought-provoking design from Palestine. The project focuses on designs created in conscious and integrated ways, which speak of the reality they are manufactured in.*

• *The label centres Palestinian voices and utilises its network to amplify them. Often rooted in a story or incident encountered in day-to-day life across occupied Palestine, the designs perform as cultural objects and conversation starters in exhibitions, symposia, academia, media and other places of learning.*

How can design contribute to liberation, international solidarity and justice?'

Reactie van een student:

Wat ik van Walter als keywords meeneem is: dat je als kunstenaar een grote stem hebt in de wereld. Mensen luisteren naar kunstenaars.

WereldstudentenJury

Tijdens deze levensechte rechtszaak, compleet met aanklager, verdediger, getuigen en een jury in toga, luidt de aanklacht: *de studenten trekken zich het lot van de wereld te weinig aan.*

De rechtszaak wordt gehouden volgens de opzet van een Theater Tribunaal zoals uitgewerkt en beschreven door

Nelly van der Geest. Zij zal ook als voorzitter van de jury optreden en feedback geven tijdens het nagesprek. Een speciaal team van studenten bereidt de zitting voor.

De uitspraak van de jury luidt dat de aanklacht gedeeltelijk is verworpen en gedeeltelijk aanvaard.

'Verworpen aangezien studenten weliswaar op individueel niveau voldoende doen om via eigen kringen zich het lot van de wereld aantrekken maar tegelijkertijd doen zij dit te solistisch. Teveel binnen hun eigen kringen en soms ook ietsjes opportunistisch als het zo uitkomt. Om die reden is de aanklacht – ook voor mij als rechter - voor een deel terecht.'

Aldus de voorzitter van de jury.

Nelly van der Geest heeft de methode WereldburgerJury uitgewerkt in haar artikel *Theatraal 'Tribunaal' Hoe moet het heten en hoe werkt?* opgenomen in het proefnummer van het geopolitieke halfjaarlijks e-magazine *Loving Geopolitics* (december2021).

28 februari 2022 Van onze juridische medewerker GH

Aanklager WereldstudentenJury deels in het gelijk gesteld

De WereldstudentenJury heeft vandaag direct uitspraak gedaan inzake de aanklacht dat de studenten zich te weinig het lot van de wereld aantrekken. De aanklacht achtte de jury bij monde van voorzitter Nelly van der Geest juist als het gaat om collectieve actie betreffende de toekomst, zoals betoogd door aanklager Lars Wandel. Aan de andere kant had de jury ook veel begrip voor het argument van de verdediger Julia Sira die wees op de individuele betrokkenheid van studenten bij het klimaat en het eetgedrag bijvoorbeeld. Het aanwezige publiek leek vooral de kant van de verdediging te kiezen.

De partijen verklaarden zich bij de uitspraak neer te leggen en niet in hoger beroep te gaan.

Commentaar

*De Jury heeft duidelijk de kool en de geit willen sparen. Maar zoals een getuige-deskundige duidelijk maakte geeft de theorie passende handvatten om boven het individuele uit te stijgen. Hij noemde daarbij de rapporten uitgebracht door dr. Walter van Andel en drs. Hanke Drop in het kader van een HKU-seminar *What about the world around you?* Deze rapporten benadrukken vooral de vertalingen van persoonlijke ervaringen naar een politiek, collectief niveau. Daar waar het publieke debat plaatsvindt en de acties impact krijgen. Daarmee sluiten zij aan op het statement van Rami Ramou, spreker op het genoemde seminar, dat het publiek en de politiek niet moeten wegstijven als het om grotere politieke zaken gaat zoals de strijd in Syrië, het land waar hij vandaan komt.*

Wellicht kan de aanklager met deze rapporten in de hand toch nog overwegen in hoger beroep te gaan.

Op de foto vlnr: aanklager Lars Wandel, juryvoorzitter Nelly van der Geest en verdediger Julia Sira

Reactie van studenten:

- *Omdat de onderwerpen vaak zo groot zijn, is het voor mij lastig om zelf oplossingen te bedenken. Daarom hielp voor mij de Wereldstudentenjury. Lekker debatteren en speculeren over oplossingen.*
- *(-) kwam ik door de Wereldstudentenjury tot de conclusie dat wij als generatie al iets meer generaties vooruit denken dan die van onze ouders.*

De brief die ik na de eerste seminarweek schreef aan de studenten.

Utrecht, 31 januari 2022

Beste studenten van het HKU-SeminarLAB *What about the world around you*,

Gestimuleerd door jullie grote inzet heb ik mijzelf ook enig huiswerk gegeven.

Afgelopen zondag, 30 januari 2022, was de sterfdag van Mahatma Gandhi (1896-1948). Gandhi gaat de geschiedenis in als een geweldloos strijder voor Indiase onafhankelijkheid tegen de Britse overheersing. Deze onafhankelijkheid ontstond in 1947 en vestigde een van de grootste democratieën op aarde.

Geopolitiek gezien een geweldig signaal voor de wereld: westerse koloniale overheersing is geen natuurgegeven, mensen kunnen zich collectief verzetten en leiders moeten handelen in het belang van hun land. Een belangrijke uitspraak van Gandhi is: De aarde biedt voldoende voor ieders behoefte, maar niet voor ieders hebzucht. Gezien de overconsumptie en de klimaatontwrichting een belangrijke boodschap in onze tijd.

Dit weekend heb ik de media onderzocht op geopolitieke actualiteiten. Op basis van De Volkskrant (Ten eerste (DeV)) en NRC (Weekend) kom ik tot een selectie met de volgende observaties. Gemeenschappelijk hoofdonderwerp is de Oekraïne-crisis. Rusland en de NAVO en Europa praten wel maar volgens de Amerikaanse president Joe Biden is de Russische dreiging nog steeds actueel. En: Europa moet de taal van de macht leren spreken (DeV), maar ook: Rusland en Europa blijven met veel draadjes aan elkaar verbonden (NRC).

De economiepagina's behandelen Nederland als belastingparadijs van de wereld (DeV) en de enorme winststijging van Apple in het afgelopen kwartaal (35 miljard dollar, DeV). Ook is er ruim aandacht voor het ontslag van een thuisbezorger - een Radical Rider - die een kritisch artikel schreef over de werkomstandigheden bij Thuisbezorgd (NRC). Een geopolitiek signaal omdat het een international fenomeen is (vgl. Gorillas) en de Radical Rider een zoon is van Turkse immigranten die zich in het nieuwe Nederland tegen onrecht wil verzetten.

Misschien hebben jullie zelf op social media de geopolitiek verkend? Iets bijzonders gevonden? Of tijdens een gesprek met iemand buiten je eigen bubbel waartoe de Wereldstudentenjury opriep, afgelopen vrijdag...

Vanuit cultureel perspectief is ook het nodige te signaleren. Egypte heeft problemen met een film van Netflix onder meer vanwege de openlijke manier waarop homoseksualiteit aan de orde komt. Allerlei conservatieve krachten willen dat de film verboden wordt (DeV). Hoe moeten vertalers omgaan met buitenlandse actualiteiten die in het eigen land als provocerend worden ervaren? De Israëlische vertaler van Nederlandse literatuur in het Hebreeuws Ran Hacoen vertelt over dit geopolitiek krachtenveld. Dit naar aanleiding van het te vertalen Zuid-Afrikaanse begrip 'apartheid' van Nederlandse origine dat mogelijkwijs teveel doet denken aan de behandeling van de Palestijnen in Israël en de bezette gebieden.

Naar aanleiding van deze observaties blader ik in het juni/juli 2021 nummer van *Metropolis M*, tijdschrift over hedendaagse kunst. Ik heb behoefte aan creatieve (tegen)geluiden. Hoe kunstenaars en creatieve professionals zich het lot van de wereld aantrekken in hun eigen kunstpraktijken. Het is een themanummer: *Relational Activism: Makers of their own time*. Het valt op hoezeer de kunstenaars en hun collectieven de verbinding leggen tussen de immateriële betekenis van kunst en de nadelige invloed van de huidige economische systemen. Zij pleiten voor een solidaire cultuureconomie die de aarde niet uitbuit, meer gelijkheid tussen mensen en volken bewerkstelligt en de kunst niet het financiële product van een markt van vraag en aanbod laat zijn. Met slogans als *Pay What You Can: The New Art Economy* (mode) en *Take Back The Economy* (projecten) werken deze kunstenaarscollectieven lokaal en internationaal aan veranderingen bottom-up. Een creatieve geopolitieke beweging die een nieuwe kunsteeconomie bewerkstelligt?

Een mooie vraag voor ons SeminarLAB. Wat denk jij?

Dank voor jullie aandacht, sterkte met alle voorbereidingen,
veel groeten,

Giep
supervisor

Lombokonderzoek

De multiculturele wijk Lombok leent zich bij uitstek voor een onderzoek naar het bestaan van meerdere culturen, het spreken van diverse talen en het vormen van een diverse en inclusieve samenleving. De wijk Lombok is de bekendste multiculturele wijk in Utrecht, vooral door toedoen van bewoners met een Turkse en Marokkaanse achtergrond. In de centrale Kanaalstraat zijn vele winkels te vinden met een grote diversiteit. Aan de kop van Lombok staat de grote Ulu Moskee. De wijk is in trek bij jonge mensen, mede omdat de huren van de oudere huizen niet zo hoog zijn. Ook kunstenaars en kunstenaarsinitiatieven zijn in de wijk gevestigd. In totaal wonen 2.275 inwoners in Lombok.

De onderzoeksvraag luidt: *'Is de multiculturele buurt Lombok een creatieve oase in onze verwarrende wereld?'* Tijdens dit onderzoek treedt De Voorkamer, een creatief en multicultureel ontmoetingscentrum aan de Kanaalstraat op als onze uitvalbasis. Myra Driessen heeft als begeleidende docent de opdracht aangescherpt door met name het onderzoek te bekijken door een artistieke bril. Zo'n kijk maak je bewust van ongewone zaken en beelden hetgeen je weer kunt aanwenden bij het samenbrengen van de resultaten. Het onderzoek vindt op straat plaats en wordt uitgevoerd in tweetallen aan de hand van een concrete onderzoeksvraag. Om de creativiteit in het samenbrengen te versterken heeft kunstenaar **Bakr Al Jaber** de verschillende tweetallen actief ondersteund. De rapportages worden bijgewoond door Delilah Sarmo en Ingrid Wolff, medewerkers van het gemeentelijk wijkbureau.

	<p>Bijgaande poster is door een tweetal studenten gemaakt op basis van de opdracht die door het studententeam Lombokonderzoek is bedacht: 'Observeer (op straat) de interactie tussen de culturen, wat voor mensen lopen er rond, komen verschillende culturele met elkaar in contact? Beschrijf de situatie. Zou er verbetering kunnen komen in het stimuleren van het mengen van de verschillende culturen?' Voor deze opdracht krijgt het tweetal een uur de tijd.</p> <p>De poster koppelt de moskee en de RK-kerk aan elkaar, en benoemt enkele nationaliteiten die het tweetal ontmoet: Spanje, Suriname, Marokko, Nederland, Indonesië. De Kanaalstraat telt vele cafeetjes, bakkerijen en slagerijen. Het tweetal gaf als toelichting dat de winkeliers erg trots zijn op hun waren en voorzagen de twee van verschillende typische lekkernijen 'die je nergens zo lekker kan kopen.' De poster speelde verder een rol in de rapportage over het onderzoek tijdens het minifestival van het seminar.</p>
--	--

Waar een kleine wijk groot in kan zijn

Spoken word door een tweetal studenten, ontleend aan de presentaties van het Lombokonderzoek.

Culturen en nationaliteiten van hier tot ver,
 street-art op de muur een supermarkt her en der
 Veelal iets kleins als de wijk zichzelf
 Groter dan een eenmanszaak zie je hier niet
 Met veel mode en kappers gaat het eerder om het individu
 dan de wijk die er niet uit ziet

Het blijft maar klein, collectief is ver te zoeken
 Het blijft in doeken van broeken of deeg van koeken
 Een speelplaats voor kinderen met eindeloze fantasieën
 Een samenkomstplek dat het collectief van de toekomst gaat bieden

Alleen die speeltuin is groot voor ieder zo klein
 Maar dit is Nederland dus het regent en zal er niemand zijn

Uit het gedicht **Chili**, voorgedragen door **Bakr Al Jaber** bij het begin van het Lombokonderzoek

Ik probeer niet verliefd te worden
 De pennen zijn al opgeheven, de pagina's al droog
 Muren komen samen, ze keren zich tegen me
 De cipers veroordelen me tot nog eens vijf levens lang
 Ik probeer niet verliefd op je te worden
 Maar meisjes geloven me niet als ik zeg dat ik uit Chili kom
 Ze staan erop: ik ben Syrisch en wat ik heb meegemaakt
 Heeft invloed op mijn gemoed en verstand

Ik kom uit Chili, Colombia, Cuba
 Ik kom uit een der landen welk bij mijn huidskleur past
 En me niet overspoelt met vragen
 Ik ben Syriër als ik alleen ben
 Met jou en je eindeloze vragen ben ik dat niet

Individuele opdracht: schrijf een brief aan Moeder Aarde

De opdracht is ontleend aan een tekst die Chief Seattle (1786-1866) in 1854 schreef in de vorm van een brief van Moeder Aarde aan de Amerikaanse autoriteiten over zijn zorgen over het land van zijn Suquamish- en Duwanish stam. Een fragment uit zijn brief luidt - in de bewerking van Nelly van der Geest:

'Mens, jij hebt het web van het leven niet geweven: Je bent slechts één draad ervan. Stop mij, Aarde, te verkwanselen. Leer uw kinderen dat de grond onder hun voeten de as van alle wezens is. Vertel hen dat ik, Aarde, vervuld ben van de levens die waren en van die nog komen gaan. Gun ons een toekomst.'

Opdracht: Jij schrijft een brief naar Moeder Aarde met de volgende drie elementen:

1. De introductie: waarom jij een (groeïend) interesse hebt in de wereld
  2. Welke kennis en ervaring jij vanuit het seminar van belang vindt om vast te houden (als 'draad in het web')
  3. Welke activiteiten vind jij als kunststudent van belang vanwege de 'zorg voor de wereld', mede vanwege je latere beroepspraktijk?
- Omvang: 300 woorden. De brief kan ook een andere vorm krijgen (digitaal). Overleg hierover met je teamleider.

De beoordelingscriteria zijn:

1. Helderheid in opzet en uitvoering
2. Een persoonlijke aanpak
3. Verwerking van (onderdelen van) het seminar.

Losse fragmenten uit de brieven aan Moeder Aarde

'Door mijn kunstenaarslens zie ik schatten
Die ik vertolk voor mensen om me heen
Creëer ik ruimte, zoek ik verbinding
Tussen mensen en ideeën, dromen en visies
Mijn *amor mundi* als een inspiratiebron
En hun *amor mundi* als die van mij

'Ik vind ook dat kunst verbindt en dat je vanuit verschillende invalshoeken mensen bewust kan laten worden voor het grote probleem wat nu speelt en waar we NU iets aan moeten doen!
Laten we ons met ons alle verenigen en laten we de wereld redden door mensen met elkaar te verbinden.

Mijn liefde voor de wereld is wanneer ik mij verbonden voel. Verbonden voel met een ander, een nummer, mooie tekst, een ondergaande zon, de vogels die dansen met de wind, de wijn, het eten, de liefde, de aarde onder mijn voeten.

We dansen om elkaar heen. Aftastend naar de ruimte die we kunnen en willen innemen.
Ik hoop dat we mét elkaar leren dansen, in plaats van naast elkaar.
Dat we de gemeenschappelijke verbinder, de grond onder ieders voeten, erkennen en elkaars handen vastpakken.
Ik wil zorgen dat we samen dansen (en dit later meenemen in mijn werkveld).

'De afgelopen dagen hebben we weer een klein stukje meer over u geleerd: we hebben het begrip *amor mundi* geleerd, gediscussieerd over onze rol in het beschermen van de aarde, de wijk Lombok een stukje beter leren kennen en daarmee ons bewustzijn vergroot. Desondanks zal ik nog een leven lang nodig hebben om u echt te begrijpen. Tot die tijd zal ik voorzichtig met u zijn, zodat ik u daarna hopelijk gezond en wel door kan geven aan mijn kinderen.
Bent u tot die tijd ook voorzichtig met ons?

'Ik leer (onder andere in dit seminar) dat we allemaal één gemeenschappelijke deler hebben. Moeder Aarde. We kunnen niet zonder haar. Dus misschien moeten we ons ook zo gaan gedragen. Het voelt alsof de mensheid in haar pubertijd zit. Afstand neemt van haar schepper en gaat experimenteren met wat slecht is, Moeder Aarde uit het oog verliest en daarmee ook de gemeenschappelijke deler. Als individuen die ontkennen dat ze elkaar nodig hebben. Vruchten plukkend, vergetend wie ze heeft geschonken.

'Wat jammer is, dat het zelfs mijn eigen moeder niet lukt om aandacht te besteden aan moeder aarde, waarom zou het mij wel lukken? Of hoe zou ik mensen mee kunnen nemen? Een vraag die veelvuldig rondspookte met het organiseren van het seminar en tijdens de uitvoering daarvan. (-)
Wat een mooi idee om in een seminar samen geopolitieke kwesties te verweven. Vanaf moment één stond ik aan, dit komt ook wel door de binnenlandse politiek die ik veelvuldig aan het volgen ben. Ik vond dan ook dat het mijn plicht was om richting moeder aarde meer het collectief op te zoeken.

'Ik wil deze brief afsluiten met een belofte. Want alhoewel ik het misschien niet beter zal hebben dan mijn ouders, betekent dat niet dat ik minder voor de Aarde/wereld kan zorgen dan mijn ouders. Integendeel juist, vandaag de dag is dat belangrijker dan carrière maken. Al zie ik het als hetzelfde, een carrière maken vandaag de dag móet met zorg voor de wereld gepaard gaan.

Alle studenten hebben **feedback** gekregen op hun brief. Soms moest een aanvulling aangebracht worden, zie het voorbeeld hieronder.

Beste ,

Treffend hoe je aangeeft wat je binnen het MBO gedaan hebt, interesse hebt gekregen in de wereld en hoe je afstand nam van het (slechte) nieuws vanwege corona. Ik heb echt met studenten in coronatijd te doen.

Geopolitiek is inderdaad een lastig onderwerp omdat het breed en complex is. Ferko heeft in het interview aangegeven om een concreet onderwerp of actiepoint te kiezen waarna je als vanzelf het bredere plaatje leert kennen ('alles hangt met alles samen'). Goed dat je aangeeft dat veel individuen het verschil kunnen maken. Met Walter zeg ik wel dat dat laatste 'organisatiekracht' vraagt.

Beoordelingscriteria (zie het werkboek):

Opzet: de gekozen alinea's geven een duidelijk beeld, zie wel de aanvulling

Persoonlijk: mooi van kleur: van MBO via KE naar eigen bedrijf

Verwerking seminar stof: functie Wereldstudentenjury

Let op: een brief begint nimmer met een 'Ik' maar met een onderwerp.

Een brief wordt ook afgesloten met een zin waarin de schrijver afscheid neemt van de geadresseerde.

Status: Geaccepteerd onder de voorwaarde dat een afsluitende zin en een ondertekening worden aangebracht.

Uit de **toelichting** van een student op haar brief:

'Mijn inspiratie haal ik het meest uit het college van Hanke. Ik merkte hier dat ik mijn liefde voor moeder aarde het meest herkende in de plek waar ik als kind vaak naartoe ging. Dit is een mooi natuurgebied waar ik vele uren heb genoten van de natuur. Toen ik afgelopen zomer terugging merkte ik dat het gebied veranderd was. Niet zo heftig als ik heb beschreven in mijn brief. Maar wel in deze richting. Mijn brief heb ik geschreven vanuit wat ik verwacht te vinden als ik daar over tientallen jaren weer terugkeer. De locatie die ik beschrijf is voor mij erg persoonlijk. Naast liefde voor Moeder Aarde, vind ik liefde van Moeder Aarde even belangrijk. Daarom vraag ik haar in mijn laatste zin of ze mij hetzelfde terug zal geven. Want een wederzijdse liefde lijkt mij essentieel voor een duurzaam leven.

Mijn gedachte over duurzaam leven heb ik te danken aan het college van Walter.

Intermezzo: artistieke interventie

Aan de studenten is gevraagd een voor hen belangrijke zin uit hun brief aan Moeder Aarde aan te geven. Deze zinnen zijn door **Anouk Saleming** (tekst) en **Bart van Rosmalen** (muziek) van **Intermezzo** verwerkt in hun artistieke interventie en online ten gehore gebracht. Voor het seminar is Intermezzo van belang geweest als voorbeeld hoe informatie een bepaalde verbeeldende kracht krijgt in een theatrale uitvoering.

Tekst uit het theatrale Intermezzo

'Ik zou willen dat ik tegen de stijgende zeespiegel in kon schrijven. Dat we in de spiegel van de zee onszelf konden zien, want ze zeggen dat je altijd naar jezelf moet blijven kijken, en ons zouden afvragen of we nog van onszelf kunnen houden. Kijk mens, wie we geworden zijn. Eet smakelijk en vreet je eigen plastic soep. En ja sorry dat geldt natuurlijk ook voor mij.

O Moeder Aarde...

"Ik heb altijd al naar je gekeken door de voorruit van de auto, ik keek naar de film Wall-E, ik heb je lief door wat ik over je leerde bij aardrijkskunde, ik leerde de namen van je rivieren en bergen en zeeën, hoe kostbaar je bent, het belang van kennis van u nemen kan ik nooit genoeg benadrukken, ja, ik zou je het liefste in een doosje willen doen als een juweel die je bent, ja, dat wil ik allemaal, maar soms vergeet ik mijn stoffen groente zakjes van thuis mee te nemen en dan koop ik toch weer tomaten in voorverpakt plastic, dat geef ik eerlijk toe,
Echt sorry,

'ik zal liever voor je zijn, veel liever, geen vliegereizen, geen nieuwe kleding meer, alleen tweedehands, of nou ja behalve dan dit jasje, maar dat was in de uitverkoop en ik weet heus dat ik het niet nodig heb, want ik heb al een ander wit jasje, maar een wit jasje is nooit weg, dacht ik...

Sorry, O Moeder Aarde,

'Sorry.

Ik praat te veel. Ik zeg te weinig. Misschien is het tijd om te gaan leren van jou. Misschien is het beter dat ik nu stop met praten. Misschien is het tijd om te gaan luisteren. Niet langer wachten. Dromen niet uitstellen tot morgen.

Soms is het juiste moment NU.

Festival/Inter-view Ferko Öry

Tijdens het afsluitende minifestival online staan de hoogtepunten van het seminar op het programma. Mede ter voorbereiding van dit festival is door de studenten een inter-view gehouden met Ferko Öry, in 1956 met zijn moeder gevlucht uit Hongarije naar Nederland, als arts werkzaam geweest bij Artsen Zonder Grenzen en medische zorg verleent in verschillende oorlogsgebieden. Is nu actief bij klimaatacties van Extinction Rebellion waar hij strijdt tegen de financiering van fossiele grondstoffen door pensioenfondsen. Een uitgebreid inter-view met Ferko, afgenomen door Nelly van der Geest, is afgedrukt in het proefnummer van Loving Geopolitics (December 2021).

Het festivalprogramma zag er als volgt uit.

15.30 Welkom en introductie	16.40 Welkom terug	In het interview met Ferko stond de vraag centraal hoe je als student actief kunt zijn. De wereld is complex en onoverzichtelijk, je hoort tegenstrijdige verhalen en meningen terwijl je zelf vaak de kennis mist. Ferko raadt de studenten aan om een concreet speerpunt te nemen van waaruit je met je eigen interesse als vanzelf tot een meer algemene benadering komt ('alles hangt met alles samen').
15.35 Opening festival	16.45 Team	
15.45 Team Verslaglegging en coördinatie	WereldstudentenJury	
16.00 Team Inhoudelijke colleges	17.05 Team Lombokonderzoek	
16.20 Intermezzo	17.25 Team Festival	
16.30 Pauze	17.35 Breakout sessies	
	17.50 Afsluiting	
	18.00 Einde	

Reactie van een student:

'Kritisch denken' een belangrijke opmerking van Ferko uit het inter-view. Niet direct conclusies trekken over onderwerpen, landen en personen. Er komt vaak meer bij kijken.

Tot slot: Bezoek aan het AZC-Utrecht

In een AZC speelt de geopolitieke wereld zich af op de vierkante meter. Blijdschap over het vinden van een (tijdelijke) veilige plek, verdriet om het achterlaten van familie, vrienden en het eigen land, nieuwe onzekerheid over je status, (oorlogs)conflicten die een traumatisch effect hebben op je gemoed. Binnen het Utrechtse AZC is er een restaurant A Beautiful Mess genaamd. Hier vond het gesprek plaats tussen de studenten en enkele AZC-bewoners. In het restaurant kunnen deze bewoners als horeca-trainee ervaringen opdoen om na het verkrijgen van een status aan de slag te gaan. Onderwerpen die de revue passeerden: de komst naar Nederland, ervaringen om te wonen in een AZC, het bestaan van verschillende culturen en de dagelijkse leven. Voor alle studenten gold dat ze voor het eerst kennismaakten met een AZC en zijn bewoners. De ontmoeting werd afgesloten met een lunch waarbij Rami Ramou, gastspreker op de eerste dag van het seminar en zelf nu statushouder, vertelde over zijn ervaringen met verschillende AZC's. Een tiental studenten heeft zich opgegeven om als vrijwilliger een vervolgbijeenkomst bij te wonen van de Stichting Mijn Wijk, Jouw Wijk Oog in Al waar de ontmoeting tussen oude en nieuwe burens centraal staat.

Doorwerking

<p>Bij de evaluatie Aan het slot van het seminar vonden in de teams evaluaties plaats. Een voorbeeld: Student: <ul style="list-style-type: none"> • Ik denk dat ik veel inzet en initiatief heb getoond • Ik hoop dat ik met mijn enthousiasme ook ruimte laat voor de rest Feedback van het team: <ul style="list-style-type: none"> • Je was heel enthousiast en creatief • Neemt veel initiatief • Je hebt super geëdit • Je was heel leergierig </p>	<p>Welke rol speel jij in de wereld?</p> <p><i>‘Mijn rol in de wereld is voor mij nog onduidelijk. Wel voel ik dat ik onderdeel ben van een groter geheel. Ik ben zoekende naar welke rol bij mij past en waarin ik iets kan bijdragen aan de wereld. Ik denk/hoop dat dit een constante zoektocht blijft die me steeds bewust laat nadenken over mijn plekje in de wereld. Mijn plek zal denk ik door mijn leven heen en door de kennis die ik opdoe steeds weer veranderen, waardoor ik hopelijk op verschillende manieren iets kan bijdragen aan deze wereld.’</i></p> <p>Student seminar</p>
---	---

Op de vraag welke **interesse** is gestimuleerd antwoordt een van de studenten:
‘Geopolitiek is nodig om de wereld te begrijpen en te veranderen’

Als opvallende **leerpunten** zijn genoemd: het *amor mundi* van Hannah Arendt en hoe haar benadering kan werken als verbinding; de invloed van generaties op klimaat en milieu, en: hoe zelf de geopolitiek verder kan worden onderzocht.

Wat zijn de **nieuwe leervragen** die de studenten noemen?

- Verdiepen van (geo)politieke situaties
- Wat een bijdrage aan een betere wereld kan zijn
- Wat mijn bijdrage (als kunstenaar en creatief professional) kan zijn aan een betere wereld wat migratiestromen betreft
- Een verdere studie over het denken van Hannah Arendt.

In de individuele brieven komt vaak ook **het eigen vakgebied** van de studenten aan bod.

Meest ontwikkelde vaardigheid, in een open vraag aan studenten gesteld:

- In gesprek gaan met mensen
- Niet snel conclusies trekken, meer verdiepen
- Verdiepen in iets waar mijn interesse in eerste instantie niet ligt
- Samenwerken en een onderzoekende houding
- Een team leiden

MEDIABERICHT van Giep Hagoort

Utrecht, 7 februari 2022

Oproep aan universiteiten en hogescholen:

Investeer in geopolitiek onderwijs.

Universiteiten en hogescholen schieten tekort als het gaat om de algemene geopolitieke vorming van hun studenten. Dit concludeert prof. mr. dr. Giep Hagoort, hoogleraar em. Kunst en Economie aan de Universiteit Utrecht/HKU na afloop van een door hem verzorgd geopolitiek seminar voor kunstvakstudenten van de HKU. Tijdens dit seminar stond de vraag *What about the world around you?* centraal. Een speciale WereldstudentenJury kwam tijdens het seminar tot het oordeel dat studenten individueel zich de toestand van de wereld aantrekken, bijvoorbeeld in hun voedingsgedrag, maar dat te weinig aandacht bestaat voor het pedagogisch doordenken en actief zijn, bijvoorbeeld bij klimaatverandering. Studenten gaven in hun rol als getuige daarbij aan dat het moeilijk is om over de nodige kennis te beschikken.

In het eerste jaar van het bacheloronderwijs

Hagoort: ‘Het gaat mij om een algehele herziening van de bestaande curricula. Een kennisgericht en vormend basismodul in het eerste jaar van het bacheloronderwijs is noodzakelijk om de snel veranderende wereld om ons heen te kunnen begrijpen. Het hoger onderwijs laat het nu aan de student over of deze interesse heeft in verschuivende machtsverhoudingen, de rol van Europa, de spanningen tussen Rusland en het Westen en de betekenissen van klimaat- en coronabijeenkomsten van de VN. Het gaat hier evenwel om studenten die later verantwoordelijke posities in de maatschappij gaan bekleden.

Bezoek aan een AZC

In zijn ogen kan het hoger onderwijs de vorming betreffende actuele geopolitiek niet overlaten aan de toevallige aanwezigheid van platforms op het internet. ‘Ik ben positief over het mogelijk succes van dit geopolitiek onderwijs. Het seminar aan de HKU heeft mij geleerd dat studenten actief betrokken willen zijn als dit nieuwe onderwijs nauw aansluit bij de eigen studie en belevingswereld. Een bezoek aan een AZC en de ontmoeting met enkele AZC-bewoners, waren voor velen een openbaring.’

Terug naar 2050

De vijf kijken heel tevreden en blij terug op hun presentatie. Het applaus was bemoedigend en ook de online interactie bleek een groot succes. Terwijl ze nagenieten op het terras van Joy Resort komt Kim Soweto naar hen toe. Hij vraagt of ze misschien willen meereizen naar Johannesburg om daar de presentatie aan de openbare Witwatersrand University te houden. Ze kunnen optreden in een programma waarin ook de 15 jaar bestaande vrede tussen de staten Israël en Palestina gevierd wordt. Na intensief contact met thuis pakt het vijftal deze uitdaging aan.

Wat heel kleinschalig in Utrecht begonnen is kreeg zijn bekroning in Afrika, thans het continent met de roulerende hoofdzetel van de Wereldraad der Continenten.

Bronnenlijst

- Walter van Andel (2021, interview) Dat boezemt hoop in, in: *Afstudeercatalogus Kunst en Economie 2020/2021*, Utrecht: HKU
- Joop Berding (2021), *De werelden van Hannah Arendt Lange lijnen in leven en werk*, Soest: Boekscout
- Philip Blom (2020), *Het grote wereldtoneel Over de kracht van de verbeelding in crisistijd*, Amsterdam: De Bezige Bij
- Hanke Drop (2021, co-auteur), Ontworteling als persoonlijk drama: 'Wij vluchtelingen', in: *De Werelden van Hannah Arendt*, Soest: Boekscout
- Hanke Drop (2022, eindred.) Amor mundi en Handelen Hannah Arendt nog immer actueel, in: *Loving Geopolitics 2021*, Utrecht
- Extinction Rebellion (2020), *Nu het nog kan*, Amsterdam: De Bezige Bij
- Nelly van der Geest (2021), Theatraal 'Tribunaal' Hoe moet het heten en hoe werkt het?, in: *Loving Geopolitics 2021*, Utrecht
- Pascal Gielen (2020), Reframing European Cultural Production: From Creative Industries towards Cultural Commons, op: <http://beta.reshape.network/article/reframing-european-cultural-production-from-creative-industries-towards-cultural-commons>
- Giep Hagoort (2021), Hoe houdbaar is het frame van een nieuwe Koude Oorlog? Het alternatief: wereldwijd burgers betrekken bij geopolitieke vraagstukken, in: *Loving Geopolitics 2021*, Utrecht
- Giep Hagoort (2021), *Waardevolle Wereld*, Utrecht: ASOM
- John Huige (2021), Een regeneratieve wereldorde Van individuele creditcardmaatschappij naar inclusieve samenwerking, in: *Loving Geopolitics 2021*, Utrecht
- Gabrielle Kuiper, Giep Hagoort, Rene Kooyman (red.) (2019), *Being Connected Kunst en Economie: uitblinken in het creëren van culturele, economische en maatschappelijke waarde*, Utrecht: HKU
- Stichting Mijn Wijk, Jouw Wijk, *Buurtbewoners aan het woord 30 jaar AZC in Oog in Al 1990-2020*, Utrecht: MWJW
- Tim Marshall (2019), *De geografische factor Tien landkaarten die de wereldpolitiek verklaren*, Amsterdam: De Geus
- Dominique Moïsi (2009), *De geopolitiek van emotie Hoe culturen van angst, vernedering en hoop de wereld veranderen*, Amsterdam: Nieuw Amsterdam
- Ferko Öry (2021, inter-view): Je hebt altijd een keuze Hoe vormgeven aan amor mundi, in: *Loving Geopolitics 2021*, Utrecht
- Wisława Szymborska (2012), *Eind en begin Verzamelde gedichten*, Amsterdam: Meulenhoff
- Peig Troogah (2019), *Het Tribunaal*, Utrecht: ASOM
- Peter Verhelst (2021) *2050 Gedichten*, Amsterdam: De Bezige Bij
- Frank Zappa & Peter Occhiogrosso (2000), *Het echte Frank Zappa boek*, Amsterdam: Ambo

Aanvullende bronnen, aangedragen door studenten:

- Margaret Atwood (1985), *The Handmaid's Tale*, New York: Penguin Random House
- Heinrich Harrer (1952), *Seven years in Tibet*, New York: Dutton

<https://fabianablander.com/menu/climate.html>, een website met daarop tal van boeken/documentaires/podcasts over het klimaat:

Met dank aan Lars Wandel

Reflectie

In dit persoonlijk verslag heb ik geopolitiek (simpelweg) aangeduid als 'idee- en machtsvorming vanuit geografische posities en belangen'. In het SeminarLAB is de aandacht voor 'machtsvorming' (vanuit en tussen landen en continenten) enigszins op de achtergrond geraakt ten voordele van het accent op 'ideevorming' over de wereld, meer specifiek: liefde voor de wereld, het amor mundi. Voor een belangrijk deel heeft de opdracht om een brief aan Moeder Aarde te schrijven met dit accent te maken. In individuele gesprekken is de 'machtsvorming' vanwege het klimaat en de bedreigde situatie rond Oekraïne zeker aan bod geweest maar wellicht zou bijvoorbeeld een dagelijkse podcast voor de hand hebben gelegen. Ook om met een deskundige te kunnen bespreken of een alternatief voor het gevestigde analyseren van de positie van machtsblokken op basis van 'wij-zij' mogelijk is: het creatief uitdenken van een geopolitiek 2.0 waarbij het denken in oorlogstermen getransformeerd kan worden in dialogen en onderhandelingen die het begrip 'oorlog' inwisselen voor het begrip 'vrede'.

Het schrijven van een brief aan Moeder Aarde laat zien dat studenten een concrete *amor mundi* tonen, met alle vragen die nog niet beantwoord zijn. Het begrip 'sorry' gold als een bekentenis van de eigen onbekendheid en soms afzijdigheid maar wordt in de brieven omgezet in 'wederkerigheid' om tot een toekomstgerichte relatie met de aarde en het klimaat te komen. Het *What about the world around you?* kreeg daarmee een concreet antwoord.

Bij een kunstopleiding als de HKU is het bijna vanzelfsprekend dat artistieke interventies een creatieve leercultuur realiseren. Het SeminarLAB heeft daar – mede gesteund door kunstenaars - voortdurend ruimte voor gemaakt. Voor opleidingen buiten de culturele en creatieve sectoren zal het een opgave zijn om de eigen discipline in te brengen in een creatief interdisciplinair samen leren en samen wijzer worden ten voordele van de eigen, latere beroepspraktijk.

De specifieke samenwerking met studenten op een onbekend gebied is een verhaal apart. Geopolitiek is complex en vaak ondoorzichtig en wordt gedomineerd door wat Dominique Moïsi in het eerdere citaat noemde: een exclusief speelterrein van een club professionals, voor het merendeel Europese aristocraten, die de internationale politiek bekijken als een schaakpartij. De verschrikkelijke oorlog in Oekraïne aan het begin van de 21^e eeuw en de noodzaak om het klimaat te redden, vragen wereldwijd om generaties die deze geopolitiek 1.0 achter zich laten en creatief willen bijdragen aan een strategie van Hoop. Hoop is volgens Moïsi een emotie in het geopolitieke krachtenveld dat de huidige emoties Angst en Vernedering zal moeten overwinnen.

Bijlagen

1. Deelnemende studenten
2. deelnemende inleiders, docenten, begeleiders en kunstenaars
3. Inhoudsopgave werkboek SeminarLAB
4. Urenbudget

1. Deelnemende studenten:

Teamleiders: Chayene Feron, Lars Wandel, Julia Sira, Raëlle Steen, Jeroen Rademaker (allen Art & Economics).

Overige studenten: Fiene Abachi (Kunst en Economie), Noor Gerritzen (Kunst en Economie), Sebastiaan Janse (Music), Merle Kammelar (Digital Media), Wietske Overdijk (Audiovisual Media), Ruth Poortinga (Design for Change and Innovation), Jinne Ravenhorst (Kunst en Economie), Eva van Rijn (Design for Change and Innovation), Marjolijn Sansaar (Kunst en Economie), Roos Verhagen (Kunst en Economie), Anne Vermeij (Kunst en Economie), Beak van Vliet (Kunst en Economie)

2. Deelnemende inleiders, docenten, begeleiders en kunstenaars:

Bakr Al Jaber, Walter van Andel, Myra Driessen, Hanke Drop, Nelly van der Geest, Giep Hagoort, Jenneke Harings, Ferko Öry, Rami Ramou, Bart van Rosmalen, Anouk Sameling, Esther Smeek

3. Inhoudsopgave werkboek SeminarLAB

Introductie op de geopolitiek	4	Lombokonderzoek	24
Vragenlijst	5	Festival	26
Beoordelingscriteria	7	Evaluatieopdracht	27
Opdracht: Letter to Mother Earth	8	De wereld; wat ligt centraal?	29
Programma	9	Maak je eigen wereldkaart	30
Toelichting op het programma	11	Ben jij maatschappelijk betrokken?	31
Teamleiders en organisatoren	16	Interview opdracht	33
Beschrijving van de teams	19	Feiten die je wereldperspectief	
Teamverdeling	21	veranderen	35
Wereldstudentenjury	22		

Bijlage 4 Urenbudget SeminarLAB *What about the world around you?*

Door de het experimentele en innovatieve karakter heeft het seminar een aangepaste, niet reguliere onderwijsfinanciering gekregen. Het totaal aantal besteden onderwijsuren bedroeg 108. Dit aantal is exclusief de tijd die de studieleiding aan het seminar heeft besteed. De offline bijeenkomsten zijn op de school gehouden. Twee maal is gratis van een locatie van een meewerkende organisatie gebruik gemaakt.

Met dank aan:

Studenten, (gast)docenten, begeleiders, kunstenaars en ondersteunend personeel HKU, AZC Utrecht - A Beautiful Mess, De Voorkamer, Wijkbureau West Gemeente Utrecht.

Colofon

Opdrachtgever Geopolitiek SeminarLAB *What about the world around you?*: HKU Opleiding Kunst en Economie, locatie Oudenoord 700 Utrecht

Tekst verslag: Giep Hagoort, onder persoonlijke titel

Uitgever: www.asom.org, e: giephagoort@asom.org

© De publicatie *Het amor mundi van kunstvakstudenten* is rechtenvrij o.v.v. vermelding van de bron

Disclaimer Het concept SeminarLAB is minder geschikt voor complotaanhangende docenten. Ook kan het concept niet toegepast worden binnen autoritaire onderwijsverbanden en bij afwezigheid van kunstenaars.

Maart 2022

Nieuw: **Loving Geoplitics**, een halfjaarlijks e-magazine over geopolitiek voor gewone mensen.

Met ondermeer essays, nieuws, boekbesprekingen, columns, interviews en Loving Geopolitics Young

Kernredactie: Hanke Drop, Nelly van der Geest en Giep Hagoort

Download gratis je eigen proefexemplaar via <http://www.asom.org/Documenten/LovingGeopolitics2021.pdf>.

Het volgende nummer verschijnt in juni 2022.

De redactie verzorgt ook op verzoek Wereldburgerjury's voor burgerinitiatieven, instellingen, bedrijven en ngo's

Redactieadres (ook voor samenwerking): lovinggeopolitics@asom.org

grassroots Taskforce Geopolitiek in het hoger onderwijs (i.o.)

Met een aantal docenten een vaste groep vormen die zich ijvert voor een plaats van 'geopolitiek' in de curricula van het hoger onderwijs. Ideeën en leerconcepten ontwikkelen, contacten leggen, lobbyen en concrete ondervijervaringen uitwisselen. Dat is de opzet achter de grassrootsTaskforce Geopolitiek in het hoger onderwijs (gTGHO). Als er ook belangstelling is vanuit het middelbaar beroepsonderwijs dan worden de acties verbreed.

Reacties zijn welkom: giephagoort@asom.org